

Prikazi, izvještaji, bilješke.

Novi konkordati.

Priopćio: Dr. I. A. R u s p i n i.

1. Konkordat između sv. Stolice i Italije.

Dne 11. februara 1929. zaključen je konkordat između sv. Stolice i Italije, koji je — izmjenom ratifikacionih isprava — dne 7. juna 1929. stupio na snagu. Službeni (talijanski) tekst konkordata objelodanjen je u Acta Apostolicae Sedis, XXI, 275—294. Donašamo ovdje po sadržaju glavne njegove ustanove.

1. Slobodno izvršivanje duhovne vlasti. Čl. 1. konkordata. Italija zajamčuje katoličkoj Crkvi slobodno izvršivanje duhovne vlasti, slobodno i javno izvršivanje bogoslužja i njezine jurisdikcije u crkvenim stvarima prema ustanovama nazočnog konkordata. Po potrebi daje Italija duhovnicima zaštitu i pomoć svojih vlasti za provedbu njihovih duhovnih zvaničnih čina. — Poradi svetoga značaja vječnoga grada (Rima), koji je biskupsko sjelo Pape, središte katoličkog svijeta i cilj hodočašća, skrbiti će talijanska vlada, da zapriječiti u Rimu sve, što bi moglo da bude protivno rečenom značaju.

Čl. 2. konkordata. Sv. Stolica opće i dopisuje slobodno sa biskupima, sa klerom i sa čitavim katoličkim svijetom, bez svakoga uticaja talijanske vlade. — Jednako opće i dopisuju biskupi, u svemu što se tiče pastirske službe, slobodno sa svojim klerom i sa svima vjernicima. — Sv. Stolica i biskupi mogu da slobodno objavljuju, a mogu i da slobodno izvjesu u unutrašnjosti i spolja na vratima zgrada određenih za javno bogoslužje ili svojih uredskih prostora: naputke, naredenja, pastirske listove, oglase i druge spise, što ih izdaju po svojoj nadležnosti za duhovnu upravu vjernika. Sve te objave i svi ti oglasi kao uopće svi spisi i sve isprave, koje se tiču duhovne uprave vjernika, ne potpadaju nikakvoj fiskalnoj taksi. — Rečene objave (publikacije), koliko potiču od sv. Stolice, mogu se izdavati u svakom jeziku; objave biskupa treba da se izdaju u talijanskom ili latinskom jeziku, no crkvena vlast može da talijanskom tekstu dodade prijevod u drugim jezicima. — Crkvene vlasti mogu bez svakog uticaja građanskih vlasti sabirati milodare u unutrašnjosti i na vratima crkvi, a i zgrada, koje su njihova svojina.

II. Pogodnosti klera. Čl. 3. konkordata. Bogoslovi, daci zadnjih 2 godišta pripravnog študija za bogosloviju, kao i redovnički novaci, mogu, na vlastitu zamolbu, od godine do godine sve do 26. godine života odgoditi služenje u vojsci. — Duhovnici viših redova i zavjetovani redovnici prosti su od vojničke službe, izuzevši slučaj opće spreme (opće mobilizacije). U takovom slučaju stupaju svećenici u vojsku, ali im ostaje duhovničko odijelo; i vrše svećeničku službu u vojsci u ovisnosti od vojnog Ordinarija. Drugi duhovnici i redovnici pridjeljuju se (u slučaju opće spreme) pretežno sanitetskoj vojničkoj službi. — Ipak su i u slučaju opće spreme oprošteni od pridolaženja (i služenja u vojsci) dušobrižnici. Takovima se smatraju: Ordinariji, župnici, župnički zamjenici, kao i svećenici stalno namješteni za ravnatelje crkvi, koje služe javnosti.

Čl. 4. konkordata. Duhovnici i redovnici izuzeti su od porotničke službe (*ufficio di giurato*).

Čl. 5. konkordata. Nijedan duhovnik ne može biti primljen ili pridržan u službi države ili koje od nje ovisne ustanove bez izjave biskupijskog Ordinarija, da se tomu ne protivi (nihil obstat = nulla osta). — Opoziv te izjave oduzima duhovniku sposobnost da dalje izvršuje primljenu službu. — Otpali ili cenzurirani svećenici ne mogu u nikojem slučaju biti primljeni ili zadržani u službi, u kojoj dolaze u neposredni doticaj sa općinstvom.

Čl. 6. konkordata. Plaće i drugi prihodi, što ih uživaju duhovnici s naslova svoje službe, izuzeti su od ovrhe u istoj mjeri, u kojoj su od ovrhe izuzete plaće i drugi prihodi državnih službenika.

Čl. 7. konkordata. Duhovnici ne mogu biti pozivani od vlasti, da iskazuju o osobama ili stvarima, za koje su doznali po svojoj sv. službi.

Čl. 8. konkordata. U slučaju kaznenog postupka protiv duhovnika ima javni državni tužilac o tom odmah obavijestiti Ordinarija one biskupije, u kojoj sam službu vrši; mora mu i bezodvlačno dostaviti odluku istražnog suca, a nakon presude i ovu, kako prvomolbenu tako i prizivnu. — U slučaju hvatanja duhovnika ili redovnika valja uzeti obzir na njegov stališ i crkveni položaj. — Bude li duhovnik ili redovnik osuđen na kaznu, ima ju po mogućnosti izdržati u prostorijama odijeljenim od onih, koje su određene za svjetovnjake, izuzevši slučaj, da ga je nadležni Ordinarij povratio u svjetovnjački stališ (*reductio ad statum laicalem*).¹

III. Pogodnosti bogoslužnih zgrada. Čl. 9. konkordata. Zgrade namijenjene bogoslužju proste su u pravilu od rekvizicije i zapremanja. — Bude li u slučaju javne nužde potrebno, da se takova zgrada zapremi, mora se svjetovna vlast glede zapremanja predhodno sporazumiti sa Ordinarijem, osim da bezodvlačno zapremanje

¹ Vd. također niže čl. 29. sl. i) Konkordata.

traži neodgodiva potreba, o čemu valja umah obavijestiti Ordinarija. — Izuzevši slučaj hitne nužde ne smije oružana sila (forza publica) radi vršenja svoje službe ući u zgradu, koja je namijenjena bogoslužju, a da prije nije o tom obavijestila crkvenu vlast.

Čl. 10. konkordata. Bez prethodnog sporazuma sa nadležnom crkvenom vlašću ne može se iz nikojega razloga porušiti zgrada, koja je namijenjena bogoslužju.

IV. Zapovijedani blagdani, molitva za kralja. Čl. 11. konkordata. Država priznaje (zapovijedane) blagdane, što ih je Crkva ustanovila, a to su ovi: sve nedjelje, prvi dan godine, sv. Tri Kralja (6. januar), blagdan sv. Josipa (19. mart), Uzašašće Gospodinovo, Tjelovo, blagdan sv. Petra i Pavla (29. juna), Uznešenje bl. dj. Marije (15. aug.), Svi Sveti (1. novembra), blagdan bezgr. Začeca bl. dj. Marije (8. dec.), Božić (25. dec.).

Čl. 12. konkordata. Na nedjelje i druge zapovijedane blagdane ima u zbornim crkvama svećenik, koji služi konventualnu misu, pjevati, u skladu sa propisima liturgičnima, molitvu za dobrobit kralja i države.

V. Vojno dušobrižništvo. Čl. 1. 13.—15. konkordata. Ovi članovi uređuju vojno dušobrižništvo. Na čelu je vojnih dušobrižnika vojni Ordinarij, koji je naslovni nadbiskup. Vojnog Ordinarija, njegovog zamjenika i vojne (duhovne) nadzornike imenuje sv. Stolica, koja prije imenovanja o odabranima povjerljivo obavještava vladu. — Bude li vlada imala razloga protiv njihova imenovanja, saopćiti će ih sv. Stolici, a ova će druge odabrati. Ostale vojne dušobrižnike postavlja nadležna državna vlast na prijedlog vojnog Ordinarija.

Vi. Razgraničenje biskupije. Čl. 16. konkordata. Sv. Stolica i vlada pristupiti će sporazumno, putem mješovitih odbora, reviziji biskupijskih granica, u cilju, da se granice biskupija što više prilagode granicama državnih pokrajina. — Utvrđeno je: sv. Stolica osnovati će zadarsku biskupiju; nijedan dio teritorija Kraljevine Italije ne će potpadati biskupu, čija se stolica nalazi na teritoriju podvrgnutom suverenitetu druge države; nijedna biskupija Kraljevine ne će obuhvatati ni dio teritorija, koji je podvrgnut suverenitetu druge države. — Ista načela vrijede za sve župe, koje ili već postoje ili će se osnovati u pograničnim krajevima. — Nastane li nakon izvršenja rečene revizije potreba kakove promjene u granicama biskupija, odrediti će ju sv. Stolica, po prethodnom sporazumu sa vladom i uz obdržavanje gore istaknutih načela, izuzevši slučajeve malih ispravaka u interesu duhovne pastve.

Čl. 17. konkordata. Umanjenje broja biskupija, koje će nastupiti uslijed rečene revizije granica, provesti će se postepeno u doba sedisvakancije.

VII. Imenovanje crkvenih službenika. Čl. 19. konkordata. Imenovanje nadbiskupa i biskupa pripada sv. Stolici, koja će prije imenovanja rezidencijalnih nadbiskupa i biskupa te koadjutora »cum jure

successionis« vladi saopćiti ime kandidata, e da se uvjeri, da vlada protiv njegova imenovanja ne ima da iznese kakav prigovor političke prirode. Pri tome se postupa sa svom oprežnošću i povjerljivošću, tako da ime kandidata ostane tajno sve do samoga imenovanja.

Čl. 20. konkordata. Biskupi polažu prije uvoda u posjed biskupije pred poglavicom vlade prisegu vjernosti po ovom obrascu: »Pred Bogom i njegovim sv. evanđeljima, prisižem i obećajem, kako se biskupu dolikuje, vjernost talijanskoj državi. Prisižem i obećajem, da ću poštivati i činiti da moj kler poštuje Kralja i ustavnu vladu. Prisižem i obećajem nadalje, da neću učestvovati u nikakvom dogovoru ili pothvatu, koji bi mogao naškoditi talijanskoj državi i javnom poretku i da neću dopustiti svom kleru takovo učestvovanje. Zauzet za dobro i probitke talijanske države nastojati ću, da otklonim svaku štetu, koja bi mogla da ju zadesi«.

Čl. 21. konkordata. Podjelba crkv. nadarbina pripada crkvenim vlastima. — Namjeravano imenovanje župnika — nadarbenika saopćuje crkvena vlast povjerljivo vladi, a samo imenovanje ne može se izvršiti, dok ne mine 30 dana od saopćenja. — U tom roku može vlada, ako ima važne razloge protiv imenovanja, iste povjerljivo dostaviti crkv. vlasti a ova će, ako se ne saglasi sa vladom, slučaj podastrijeti sv. Stolici. — Dogodj li se, da nastupe teški razlozi, koji čine ostajanje stanovitog duhovnika na župničkoj nadarbinu štetnim, saopćiti će vlada te razloge Ordinariju, koji će u roku od 3 mjeseca, po sporazumu sa vladom, poprimiti shodne mjere. Ne saglasi li se Ordinarij sa vladom, povjeriti će sv. Stolica stvar dvojici duhovnika po svojem izboru, koji će sa dvojicom delegata vlade donijeti konačno rješenje.

Čl. 22. konkordata. Nadarbine u Italiji ne mogu se podijeliti duhovnicima, koji nijesu talijanski državljani. Rezidencijalni biskupi i župnici moraju pored toga da govore talijanski. Prema potrebi dodjeljuju im se pomoćnici, koji uz talijanski jezik govore i jezik uobičajen u mjestu, e da mogu prema propisima Crkve vjernicima dati duhovnu pomoć u njihovom jeziku.

Čl. 23. konkordata. Ustanove članova 16., 17., 19., 20., 21 i 22. ne važe za Rim i sububikarne biskupije.

Čl. 24. konkordata. Ukida se t. zv. »E x e q u a t u r« i kraljevski »P l a c e t« kao i svako carsko ili kraljevsko imenovanje na crkvene nadarbine i službe.

Čl. 25. konkordata. Država se odriče kraljevskog patronata nad višim i nižim nadarbinama. — Ukida se regalno pravo na prihode viših i nižih upražnjenih nadarbina. Ukida se također mirovinska trećina u pokrajinam nekadašnje Kraljevine Obiju Sicilija. — Prestaju odnosni tereti (obveze) države i od nje ovisnih uprava.

Čl. 26. konkordata. Imenovanje viših i nižih nadarbenika i njihovih povremenih zamjenika u vrijeme upražnjenja važi od dana

popunjenja po crkvenoj vlasti, koje treba vladi službeno saopćiti. Za upravljanje i za uživanje prihoda u doba upražnjenja važe propisi kanonskog prava. — U slučaju zle uprave s vremenim dobrima, može država, po sporazumu sa crkvenom vlašću, podvrgnuti dobra nadarbine sekvestru, pri kojemu čisti prihodi nadarbine pripadaju nadarbeniku, a ako takovog ne ima, samoj nadarbini.

VIII. Pravni značaj crkvenih lica i ustanova. — Čl. 29. konkordata. a) Ostaje značaj pravnog lica (personalità giuridica) onim crkvenim bićima (enti ecclesiastici), kojima je do sada priznat talijanskim zakonima (Sv. Stolica, biskupije, kaptoli, sjemeništa, župe i t. d.); takav značaj priznavati će se i javnim crkvama, koliko ga još ne imaju, uključiv one, koje pripadaju ukinutim crkvenim bićima. — Upravni odbori, gdje god postojali i kakogod se nazivali, ma bili ili isključivo ili u većem dijelu sastavljeni od svjetovnjaka, ne smiju se uplitati u bogoslužje, a imenovanje članova takovih odbora izvršuje se u sporazumu sa crkvenom vlašću. b) Priznavati će se značaj pravnog lica od sv. Stolice odobrenim redovničkim udruženjima (ordines, congregationes religiosae), pa i onima bez zavjeta (societates in communi viventes sine votis), koja imaju svoje glavno sjelo u Kraljevini te su tu i pravno i faktično zastupane po licima, koja imaju talijansko državljanstvo i prebivaju u Italiji. Priznavati će se nadalje uz iste uslove (t. j. ako su faktično i pravno zastupane po licima, koja imaju talijansko državljanstvo i prebivaju u Italiji) značaj pravnog lica redovničkim pokrajinama (u granicama Kraljevine i njenih kolonija) redovničkih udruženja, koje imaju svoje glavno sjelo u inostranstvu. Priznavati će se također značaj pravnog lica kućama, koliko pravilo dotičnog reda ovima pripisuju sposobnost za sticanje i posjedovanje. Priznavati će se konačno značaj pravnog lica generalskim kućama i zastupstvima redovničkih udruženja pa i inostranih. Redovničkim udruženjima i redovničkim kućama, koje već imaju značaj pravnog lica, ostaje taj značaj. — Pravni čini, koji će se poduzeti, da se nekretnine, u posjedu kojih se već sada udruženja nalaze, prenesu sa upisanih (fiktivnih) vlasnika na sama udruženja, prosti su od svake pristojbe. c) Bratovštine s isključivima ili pretežnima bogoslužnim svrhama ne padaju nikakovoj daljnjoj promjeni obzirom na svrhe i stoje obzirom na djelovanje i upravu pod crkvenom vlašću. d) Pripuštaju se zaklade svake ruke u svrhu bogoslužja, koje odgovaraju vjerskim potrebama puka, a ne terete financijalno državu. Ova ustanova važi i za zaklade, koje već postoje. e) Što se tiče građanskih upraviteljstva crkvenih dobara, koja (dobra) potiču od sekularizacije, imenovati će polovicu članova upraviteljstva crkvena vlast. Isto važi za vjerozakonske zaklade novih pokrajina. f) Čini, što su ih do sada stavila crkvena ili redovnička bića bez obdržavanja građanskih zakona, mogu biti priznati i iscijeljeni po državi, na zamolbu Ordinarija, koju valja podnijeti u roku od 3 godine, otkako ovaj

konkordat na snagu stupa. i) Upotrebljavanje duhovničkog ili redovničkog odijela po svjetovnjacima ili po takovim duhovnicima ili redovnicima, kojima je nadležna crkvena vlast upotrebljavanje zabranila konačnom odlukom, i o njoj službeno vladu obavijestila, zabranjuje se (sa strane države) i kazni jednako kao pretupropisno upotrebljavanje vojničkog odijela.

IX. Crkvena dobra. — Čl. 30. konkordata. Redovna i vanredna uprava dobara, koja pripadaju kojoj god crkvenoj ustanovi ili kojemu god redovničkom udruženju, stoji pod nadzorom i kontrolom nadležnih crkvenih vlasti, uz isključenje svakog uticaja sa strane države, i bez obveze, da se nepokretna dobra pretvore u pokretna. — Država priznaje crkvenim ustanovama i redovničkim udruženjima sposobnost da stiču dobra bez povrede propisa građanskih zakona, koji se odnose na sticanje po pravnim licima. — Država će, dok se novim utanačenjem ne odredi drugo, i nadalje doprinositi u svrhu poboljšanja nedostatnih nadarbinskih prihoda, i to u ne manjoj mjeri, nego li je sadašnjim zakonima određena. Obzirom na ovo doprinosanje izvršuje se uprava dobara takovih nadarbina, koliko se radi o činima i ugovorima, koji prelaze čisto upravljanje, uz sudjelovanje države. U slučaju upražnjenja takovih nadarbina izvršuje se predaja dobara zapisnički u prisutnosti zastupnika vlade. — Ustanova o uticaju vlade ne važi za sububikarne biskupske nadarbine, a ni za imovinu kaptola i župa u Rimu i u sububikarnim biskupijama.

Čl. 31. konkordata. Osnivanje novih crkvenih pravnih lica i redovničkih udruženja izvršuje crkvena vlast prema propisima kanonskog prava, a njihovo priznanje obzirom na građanske učinke izvršuju građanske vlasti.

X. O braku. — Čl. 34. konkordata. Država priznaje građanske učinke braku, koji je u skladu sa svim propisima, što ih kanonsko pravo za valjanost braka postavlja.² — Ozivanje braka, koji se sklapa

² Prema tomu ne valja za građansko područje nijedan brak, koji se sklopi pred katoličkim crkvenim službenikom, ako ne odgovara u svemu (formi, privoli, bračnoj sposobnosti stranaka) svima propisima, koji su po kanonskom pravu odlučni za valjanost braka; obratno valja za građansko područje svaki brak — uz dvije iznimke — koji se sklopi pred katoličkim crkvenim službenikom, ako u svemu odgovara svima propisima, koji su po kanonskom pravu odlučni za valjanost braka. Iznimke su: ako je ili koja stranka već vezana ranijim po građanskom pravu valjanim brakom, ili ako je kojoj stranci po nadležnoj građanskoj vlasti poradi umne bolesti zabranjen brak. U tim slučajevima ne valja brak za građansko područje, ma i odgovarao u svemu propisima, koji su po kanonskom pravu odlučni za valjanost braka. Spomenute izuzete slučajeve ne navodi čl. 34. konkordata, ali se nalaze u građanskom zakonu od 27. maja 1929. (*«Gazzetta Ufficiale»*, Anno 70. Num. 133), kojim se čl. 34. konkordata provodi.

pred crkvenim (katoličkim) službenikom, ima se, osim u crkvi, izvršiti i na općini. — Umah iza vjenčanja izložiti će župnik bračnim drugovima građanske učinke braka, pročitavši im članke građanskog zakona, koji se odnose na prava i dužnosti supruga, te će sačiniti ispravu o zaključenom braku, a potpun prepis ove isprave dostaviti će u roku od 5 dana općini radi upisa braka u građansku maticu vjenčanih.³ — Parnice o nevaljanosti braka kao i oprost od neizvršene ženidbe pridržani su i za građansko područje katoličkim crkvenim sudovima i vlastima.⁴ — Odnosne konačne presude i rješenja crkvenih sudova i vlasti dostavljaju se Apoštolskoj Signaturi (Sacra Signatura Apostolica), koja ispituje i odlučuje, da li su obzirom na nadležnost suda, na sudsko pozivanje, na zakonito zastupanje ili ogluhu stranaka u skladu sa kanonskim pravom. — Svoju odluku, zajedno sa presudama i rješenjima crkvenih vlasti, dostavlja Apoštolska Signatura prizivnom državnom sudu (Corte di Appello) dotičnoga kraja, koji će im sud dati izvršnost obzirom na građanske učinke i odrediti da se ubilježe u građansku maticu vjenčanih na onom mjestu, gdje je taj brak unešen. — Obzirom na rastavne parnice pristaje sv. Stolica, da ih rješavaju građanski sudovi.⁵

X. Škole. — *Čl. 35. konkordata.* Za srednje škole crkvenih ustanova i redova ostaje obvezatan državni ispit sa potpuno jednakim uslovima za dake ovih i državnih škola.

Čl. 36. konkordata. Vjerska nastava daje se kako u osnovnim tako i u srednjim javnim školama. Programi vjerske nastave ustanovljuju se sporazumno po sv. Stolici i državi. — Vjersku nastavu daju učitelji i profesori, i to svećenici ili redovnici, odobreni od crkvene vlasti; samo iznimno daju vjersku nastavu svjetovni učitelji i profesori, kojima za to treba svjedodžba osposobljenja od mjesnog Ordinarija. — Opoziv ove svjedodžbe lišava sam po sebi dotičnika

Država se je prigodom konkordatskih pregovaranja ogradila protiv priznanja takovih brakova za građansko područje, pa joj se zato ne može prigovoriti, da je nelojalno provela čl. 34. konkordata. — Za valjanost brakova na građanskom području, koji se sklapaju pred nekatoličkim crkvenim službenim ili pred građanskim činovnikom, mjerodavno je, i to isključivo, građansko bračno pravo. Za valjanost braka na crkvenom području mjerodavno je (i nakon konkordata) samo bračno pravo novog crkvenog Zakonika (Codex Iuris Canonici).

³ Bez upisa braka u građansku maticu vjenčanih ne ima brak građanskih učinaka. Bude li upisan, pripadaju mu ti učinci od časa sklapanja.

⁴ Ova ustanova o nadležnosti katoličkih crkvenih sudova u vinkularnim parnicama važi za brakove, koji se sklapaju pred katoličkim crkvenim službenikom. Za ostale brakove nadležni su (za građansko područje) građanski sudovi.

⁵ Ovo je zaista »n o v u m«.

sposobnosti da poučaje u vjeri. — Za vjersku nastavu u javnim školama rabe se samo knjige odobrene po crkvenoj vlasti.

Čl. 38. konkordata. Imenovanje profesora na katoličkom sveučilištu Srca Isusova i na pripojenom mu učiteljskom zavodu Marije Neoskrvnjene uvjetovano je izjavom »Nihil obstat« sv. Stolice, radi utvrđenja, da u moralnom i vjerskom obziru ne ima prigovora.

Čl. 39. konkordata. Sveučilišta, sva sjemeništa, akademije, zavodi i druge katoličke ustanove za odgajanje i izobražavanje duhovnika stoje i u buduće samo pod sv. Stolicom, bez svakog uticaja školskih državnih vlasti.

Čl. 40. konkordata. Država će priznavati akademičke stepene sv. bogoslovlja, što ih podijeljuju od sv. Stolice odobreni fakulteti. Jednako će se priznavati i diplome škola za paleografiju, arhivistiku i diplomatiku, koje su ustrojene pri Knjižnici i Arhivu u Gradu Vatikanu.

XII. Katolička Akcija. — Čl. 43. konkordata. Država priznaje Katoličkoj akciji podređene organizacije, koliko ove, prema odredbama same sv. Stolice, svoje djelovanje za proširenje i ostvarenje katoličkih načela izvršuju izvan svake političke stranke i u neposrednoj zavisnosti od crkvene vlasti. — Sv. Stolica prihvata ovu priliku, da ponovno zabrani svim duhovnicima u Italiji, da se začlane i saraduju u bilo kojoj političkoj stranci.

II. Konkordat između sv. Stolice i Rumunjske. Dne 10. maja 1927. sklopljen je konkordat između sv. Stolice i Rumunjske, koji je — izmjenom ratifikacija — dana 7. jula 1929. stupio na snagu. — Izvorni (francuski) tekst konkordata objelodanjen je u Acta Apostolicae Sedis, XXI, 441—451. Donosimo njegove ustanove.

Čl. I. Katolička i apoštolska rimska vjera, sviju obreda, izvršivati će se slobodno u čitavoj kraljevini Rumunjske.

Čl. II. Katolička hijerarhija biti će u kraljevini Rumunjske uređena ovako: A) *Za grčki obred:* crkvena pokrajina Alba-Julia i Fâgâras, sa metropolom u Blaj-u i sa 4 sufraganih biskupija Oradea Mare, Lugoj, Gherla i nova biskupija na sjeveru, koje će se sjedište odrediti sporazumno po sv. Stolicu i kraljevskoj Vladi, a pripasti će joj i vjernici grkorusini; B) *Za latinski obred:* crkvena pokrajina Bucarest, sa metropolom u Bucarestu i sa 4 sufraganih biskupija Alba-Julia, Timisoara, Sauramare i Oradea (aequeprincipaliter unitae) i Jasi; C) *Za armenski obred:* jedan crkveni poglavar za sve vjernike armenskog obreda sa sjedištem u Gherli.

Sv. Stolica neće pristupiti nikakvoj promjeni ovako uređene hijerarhije, a ni novom razgraničenju crkvenih pokrajina i biskupija, a da se prije ne dogovori sa rumunjskom vladom; izuzimaju se samo male promjene obzirom na župe u interesu duhovne pastve.

Čl. III. Nijedan dio kraljevine Rumunjske neće ovisiti od biskupa, čije se sjedište nalazi izvan granica rumunjske države; —

jednako neće se nijedna biskupija Rumunjske protezati preko granica zemlje.

Čl. IV. Neposredan saobraćaj biskupa, klera i puka u duhovnim i crkvenim poslovima sa sv. Stolicom, i obratno, biti će posvema slobodan.

Čl. V. § 1. Pozvani da upravljaju biskupijama, njihovi koadjutori s pravom nasljedstva, a tako i crkveni poglavar Armenaca, mora da su rumunjski građani, izuzev slučaj, da se sv. Stolica i kraljevska vlada inako sporazume.

§ 2. Sv. Stolica saopćiti će prije imenovanja spomenutih kraljevskoj vladi ime lica, e da se sporazumno ustanovi, da li protiv dotičnika ne postoji kakav razlog političke prirode.

Čl. VI. Biskupi polažu prije uvoda u posjed biskupije prisegu po ovom obrascu: »Pred Bogom i na sv. evanđelja prisizhem i obećajem vjernost Nj. Veličanstvu Kralju Rumunjske i njegovim Nasljednicima, i (prisizhem i obećajem) da ću, kako se dolikuje biskupu, poštivati i činiti da moji podređeni poštivaju, uz vjernost prema Kralju, ustav i zakone zemlje. Pored toga neću ništa poduzimati, što bi moglo da naškodi javnom poretku ili integritetu države. Tako me pomogao Bog i ova sveta evanđelja.«

Čl. VII. Molitveni obrazac za vladara »Domine, salvum fac Regem« pjevati će se pri bogoslužju prema liturgičkim propisima.

Čl. VIII. Ordinariji imati će potpunu slobodu u izvršivanju crkvenih funkcija i upravljanju svojih biskupija. Oni će moći da izvršuju sva prava i sve povlastice svoje pastirske službe prema odobrenoj crkvenoj disciplini i biti će slobodni da izdaju vjerske, čudoredne i crkvene naputke, kako to iziskuje njihova služba. Za slučaj da napatuk bude od općeg interesa, i po njima (Ordinarijima) javno proglašen, ima se isti do znanja staviti također ministru za bogoštovlje. Od Ordinarija ovise isključivo svi drugi članovi katoličkog klera u svemu, što se tiče njihova imenovanja i izvršivanja sv. službe. Izvršeno imenovanje službenika staviti će se do znanja ministru za bogoštovlje.

Čl. IX. Država priznaje katoličkoj Crkvi, zastupanoj po njenim zakonitim hijerarhičkim vlastima, značaj pravna lica, prema općem pravu zemlje. — Dosljedno tomu pravna su lica: župe, arci-prezbiterati (les Archiprêtres), samostani, kaptoli, prepoštije, opatije, biskupije, metropolije i druge kanonski i zakonito osnovane ustanove, te država potpunu vlasnost njihovih dobara svake vrsti zajamčuje, prema ustavu zemlje, katoličkoj Crkvi, zastupanoj po zakonitim hijerarhičnim vlastima.

Čl. X. Katolička Crkva i njeni članovi, rumunjski građani, uživati će sa strane države postupanje, koje ne može da bude nepovoljnije od onoga, što ga, prema ustavu, uživaju druge vjere Kraljevine. — Uključeno je tu, pored ostaloga, da će biskupi rumunjskih

biskupija grčkog obreda kao i latinski nadbiskup u Bucarestu biti senatori de jure (virilni članovi senata).

Čl. XI. § 1. U svakoj stolnoj crkvi održati će se stolni kaptol u dojakošnjem pravnom i imovinskom stanju, uz iznimke, što ih navodi čl. XIII. Nova biskupija biti će providena stolnim kaptolom. § 2. Kanonici moraju da budu rumunjski građani, izuzev slučaj, da se sv. Stolica i kraljevska vlada inako sporazume.

Čl. XII. § 1. Ordinariji će biti slobodni da osnuju nove župe, da urede ili podignu filijalne crkve; no ako za nje traže doprinos države, merati će postupati sporazumno sa vladom, koja će dati svoju privolu, kada se bude radilo o 400 obitelji u gradovima i o 200 obitelji u selima. U posebnim slučajevima može vlada privolu dati, ma da se radi o manjem broju obitelji. § 2. Imenovanje župnika, koji moraju da budu rumunjski građani i ne smiju da su pravomoćnom presudom osuđeni radi zločina protiv sigurnosti države, spada u isključivu nadležnost Ordinarija. Tražiti će se privola vlade, ako se radi o imenovanju stranca za župnika, koji će ipak morati da si naknadno pribavi rumunjsko državljanstvo.

Čl. XIII. § 1. Osnovati će se za sve biskupije jedna *Imovinska zaklada* (un Patrimoine sacré interdiocésain) iz vrijednosnih papira rumunjske rente, koji sada pripadaju nadarbinama biskupa, kanonika, župnika i bogoslovskim sjemeništima. § 2. Zadaća je te zaklade, da služi za uzdržavanje Ordinarija i Ordinarijata, bogoslovskih sjemeništa, kanonika i lica, koja služe na župama. Za slučaj, da prihodi imovine, spomenute u § 1., ne dosižu količinu dužnu po čl. X., nadopuniti će ih država, prema postojećim zakonima o plaćama klera. § 3. Rečenom imovinskom zakladom upravljati će Odbor dijecezanskih biskupa prema pravilniku, što će ga sam izraditi, a sv. Stolica i Vlada odobriti. § 4. Isti Odbor upravljati će i prihodima rente *Opće katoličke vjerske zaklade* i *Opće katoličke naukovne zaklade*, koje su već do sada imale značaj pravnih lica te ostaju pri svojem dojakošnjem imovinskom i pravnom stanju. § 5. *Imovinska zaklada* (le Patrimoine sacré) uživati će značaj pravnog lica prema općem pravu zemlje.

Čl. XIV. Imovina škola, uzgojnih i dobrotvornih zavoda i svih drugih pobožnih ustanova svake biskupije, upravljati će se po biskupijskim vlastima i upotrebljavati u zasebnu svrhu dotične ustanove, na način određen po zakonima države.

Čl. XV. Prava i dužnostj patronata svake vrsti ukinuta su i ostaju ukinuta bez svake otštete. — Sv. zgrade, župski domovi sa nuzgradama, a tako i sva druga po patronu Crkvi namijenjena dobra: a) ako su u gruntovnici upisana na ime pravnih lica naznačenih u čl. IX., ostaju u potpunoj njihovoj vlasnosti; b) ako su (pako) upisana na ime patrona, ostaju u posjedu Crkve na uporabu dotične župe. — Za slučaj da koje župe kanoniski i zakonito nestane, raniji patron, ako je to država ili državna ustanova, moći će slo-

bodno da raspolaže s tim dobrima; ako je (pako) privatno lice, ostaju rečena dobra u posjedu Crkve i na njenu uporabu.

Čl. XVI. Sjemeništa za uzgajanje klera stojati će u svakoj biskupiji isključivo u ovisnosti od Ordinarija. § 2. Profesori biti će rumunjski građani, osim ako sv. Stolica i kraljevska Vlada sporazumno iznimku dopuste. § 3. Naučnu osnovu odrediti će nadležna crkvena vlast. 4. U sjemeništima biti će obvezatno učenje narodnog (rumunjskog) jezika i narodne povijesti, prema osnovi određenoj po konferenciji biskupa u sporazumu sa nadležnim ministrom, (a) u opsegu koji ne smeta bogoslovske nauke i na način spojiv sa vjerskim značajem zavoda; u tu svrhu imati će se rečenom ministru do znanja staviti osnova spomenuta u predašnjem paragrafu.

Čl. XVII. 1.º Redovi i redovnička udruženja, koja postoje u Kraljevini, moraju za pokrajinske glavare i članove imati rumunjske građane, sa prebivalištem u zemlji. 2.º Redovima i redovničkim udruženjima, kao takovima, priznaje država značaj pravnih lica, ako ispune uslove propisane postojećim zakonima. 3.º Prihodi, koji pripadaju redovima i redovničkim udruženjima, moraju se upotrebljavati prema volji dobročinitelja i prema prirodi i svrsi religiozne ustanove. 4.º Novi redovi i nova redovnička udruženja moći će uvesti u Rumunjsku i koji tamo već postoje, moći će otvarati nove kuće, (ali) samo uz sporazumno odobrenje sv. Stolice i kraljevske vlade.

Čl. XVIII. Katolička Crkva ima pravo da daje vjersku pomoć, svake vrsti svojim vjernicima, u vojsci, u bolnicama građanskim i vojničkim, u sirotištima, u popravilištima, u kaznonama, uz dužni obzir na pravilnike odnosnih zavoda.

Čl. XIX. § 1. Katolička Crkva ima pravo da podigne i drži, o vlastitom trošku, osnovne i srednje škole, koje će stojati u ovisnosti od dotičnog Ordinarija i pod paskom i nadzorom ministra javne nastave. § 2. Uz iste uslove moći će ona držati dojakošnji broj učiteljskih škola. § 3. Sve škole redova i redovničkim udruženja stoje u ovisnosti od mjesnog Ordinarija; dosljedno tomu imaju one i pravo da odrede nastavni jezik.⁶ § 4. Sve gore spomenute škole imati će pravo javnosti u smislu postojećih zakona.

Čl. XX. § 1. Katolička Crkva ima pravo da daje vjersku pouku katoličkoj mladeži u svim javnim i privatnim školama Kraljevine; ova vjerska pouka davati će se u materinskom jeziku. § 2. U državnim srednjim školama, što ih većinom polaze katolici, davati će vjersku pouku katolički učitelji, svećenici ili svjetovnjaci, imenovani sporazumno po Ordinariju i ministru nastave, a plaćeni po državi, prema postojećim zakonima. § 3. U državnim osnovnim školama, što ih većinom polaze katolici, davati će (katoličku) vjersku

⁶ Izuzimaju se škole, koje već do sada imaju rumunjski nastavni jezik. Vd. AAS, XXI, 453 i 455.

pouku svećenik određen po Ordinariju, a u pomanjkanju svećenika katolički svjetovnjak, koji može da bude i učitelj dotične škole, samo treba da je sposobnim pronaden (odobren) po Ordinariju. § 4. Javi li Ordinarij ministru nastave da učitelj vjere nije podesan radi razloga koji se tiču nauke ili ćudoređa, biti će učitelj obavezan da umah napusti vjersko poučavanje i pristupiti će se imenovanju nasljednika prema gornjim §§ 2. i 3. — § 5. Osnovu vjerske obuke za katolike u državnim školama sastavati će Ordinarij i saopćiti će ju ministru javne nastave. § 6. I školski tekstovi za vjersku obuku moraju biti odobreni od Ordinarija, koji će imati pravo da nadzire vjersku obuku u rečenim školama.

Čl. XXI. Crkvena dobra, koja se nalaze u Rumunjskoj, a pripadaju pravnim crkvenim i redovničkim licima sa sjedištem izvan rumunjske države, i obratno, biti će predmetom posebnog ugovora.

Čl. XXII. Sve poteškoće i sva pitanja koja bi mogla nastati obzirom na tumačenje ovoga Konkordata, rješavati će sv. Stolica i Vlada sporazumno.

Čl. XXIII. Ovaj konkordat stupiti će na snagu neposredno po izmjeni ratifikacija između sv. Stolice i kraljevske Vlade. — Obje stranke pridržavaju si pravo (ovlaštenje) da otkazu nazočnj konkordat; otkazni je rok 6 mjeseci.

Čl. XXIV. Izmjene ratifikacija izvršiti će se što prije u Rimu.⁷

III. Konkordat između sv. Stolice i Pruske. Dne 14. juna 1929. sklopljen je konkordat između sv. Stolice i Pruske, koji je — izmjenom ratifikacija — dne 13. augusta 1929. stupio na snagu. Izvorni (talijanski i njemački) tekst konkordata objelodanjen je u Acta Apostolicae Sedis, XXI. 521—532. Donosimo njegove ustanove.

Čl. 1. Pruska država daje zakonsku zaštitu slobodnom ispovijedanju i izvršivanju katoličke vjere.

Čl. 2. 1. Dojakošnja biskupijska organizacija i razgraničenje katoličke Crkve u Pruskoj ostaje na snazi uz niže naznačene promjene.

2. U Achenu osnovati će se opet biskupska stolica i dojakošnji zborni kaptol pretvoriti će se u stolni kaptol. (Slijede granice nove biskupije).

3. Biskupiji Osnabrück pripajaju se misijska područja, kojima je do sada taj biskup upravljao. Ova će biskupija u buduće biti sufraganska biskupija metropolitice u Kölnu.

4. Biskupskoj stolici u Paderbornu podijeljuje se metropolitiski značaj; tamošnji stolni kaptol pretvara se u metropolitiski kaptol. Nova crkvena pokrajina Paderborn obuhvata pored nadbiskupije Paderborn biskupije Hildesheim i Fulda.

⁷ Konkordat je sklopljen bio dne 10. maja 1927., a izmjena ratifikacija u Rimu izvršena je istom dne 7. jula 1929.

5. Biskupija Limburg odvaja se od crkvene pokrajine Freiburg i pridjeljuje crkvenoj pokrajini Köln.

6. Biskupska stolica u Breslau-u postaje metropolitском. Dojakošnje područje apostolske delegacije Berlin postaje zasebnom biskupijom. U Schneidemühl-u osniva se Praelatura nullius iz ostataka (Restgebiete) nadbiskupije Gnesen-Posen i biskupije Kulm, kojima je do sada upravljao apostolski administrator. Područje Pomeranije, kojim je do sada upravljao biskup u Ermlandu kao apostolski administrator, a pripadalo je nekoć biskupiji Kulm, pripaja se biskupiji Ermland. Crkvenu pokrajinu Breslau tvore pored nadbiskupije Breslau biskupije Ermland i Berlin te Praelatura nullius Schneidemühl.

7. Sadržji ustanove o ustrojstvu kaptola u Aachenu, Berlinu, Frauenburgu, Breslau-u, Hildesheimu i Fuldi.

8. Po jedan počasni kanonik metropolitских kaptola u Kölnu i u Breslau-u i stolnog kaptola u Münsteru treba da se uzima iz bogoslovskog fakulteta dotične nadbiskupije odnosno biskupije.

Bude li kasnije potrebno, da se osnuje nova biskupija ili da se inako promijeni biskupijsko razgraničenje, ostaje sve to pridržano novom sporazumu. Takav se sporazum ne traži za promjenu granica, koji se izvršuju jedino u interesu mjesne duhovne pastve.

10. Radi pomaganja dijecezanskih biskupa dodijeljivati će se u buduće nadbiskupskim stolicama Köln, Breslau i Paderborn te biskupskim stolicama Trier, Münster i Aachen po jedan posvećeni biskup, kojega će imenovati sv. Stolica na zamolbu dotičnog dijecezanskog biskupa. Prema potrebi mogu se za te biskupije na isti način postavljati i daljnji pomoćni biskupi. Za sjedište posvećenog biskupa odrediti će se samo po dogovoru sa pruskom državnom vladom drugo mjesto od onoga, u kojemu stoluje dijecezanski biskup.

Čl. 3. Koliko nije drugo određeno u čl. 2., mogu se slobodno osnivati i mijenjati crkvene službe, ako se ne traži pripomoć iz državnih sredstava. Sudjelovanje države pri osnivanju i mijenjanju crkvenih općina izvršavati će se prema direktivama, koje će se uglaviti sa dijecezanskim biskupima.

Čl. 4. 1. Dotacija (državna) biskupija i biskupijskih ustanova iznositi će ubuduće 2,800.000 R. M. Dijeliti će se ova među pojedine biskupije i biskupijske ustanove prema posebnom utanačenju.

2. Službeni stanovi i zgrade, koje služe biskupijskim potrebama, ostaju katoličkoj Crkvi. Sadašnja prava vlasništva i uporabe osigurati će se na zahtjev unosom u javne knjige (Grundbuch).

3. Za slučaj otkupa državnog prinosa prema čl. 138. alin. 1. ustava Njemačke Države, mjerodavno je dojakošnje stanje biskupijske dotacije.

Čl. 5. 1. Pravo vlasništva i druga imovinska prava javnopravnih korporacija, ustanova i zaklada katoličke Crkve zajamčuju se prema ustavu Njemačke Države.

2. Koliko su državne zgrade ili državna zemljišta namijenjena crkvenim svrhama, ostaju im i dalje, bez uštrba za možebitne postojeće ugovore.

Čl. 6. 1. Kad se uprazni koja nadbiskupska i biskupska stolica, podnese kako odnosni metropolitanski ili stolni kaptol tako i dijecezanski nadbiskupi i biskupi Pruske sv. Stolici liste kanonski sposobnih kandidata. Sv. Stolica, imajući na umu ove liste, označuje kaptolu 3 lica, između kojih ovaj slobodnim i tajnim glasovanjem bira nadbiskupa ili biskupa. Sv. Stolica neće nikoga postaviti za nadbiskupa ili biskupa, za koga nije kaptol iza izbora putem upita kod pruske državne vlade utvrdio, da protiv njega nema prigovora političke prirode.

2. Kod sastavljanja kandidacijonih lista i kod izbora sudjeluju i počasni kanonici.

Čl. 7. Sv. Stolica ne će imenovati Prelata nullius ili koadjutora dijecezanskog biskupa s pravom nasljedstva, a da nije prije putem upita kod pruske državne Vlade utvrdila, da protiv dotičnika nema prigovora političke prirode.

Čl. 8. 1. Dostojanstva u metropolitanskim i stolnim kaptolima podjeljuje sv. Stolica i to: ako ima dva dostojanstva prvo (*Dompropstei*) na zamolbu kaptola, a drugo (*Domdekanat*) na zamolbu biskupa; ako pako ima samo jedno dostojanstvo na zamolbu kaptola i biskupa izmjenično.

2. Dijecezanski biskup podijeljuje kanonikate izmjenično *saslušavši kaptol i uz privolu kaptola*. Ovo izmjenjivanje biva zasebno kod pravih i zasebno kod počasnih kanonikata.

3. Vikare stolne crkve (*Domvikare*) imenuje biskup *saslušavši kaptol*.

Čl. 9. 1. Obzirom na (državnu) dotaciju biskupija i biskupijskih ustanova, što ju ovaj ugovor zajamčuje, postavljati će se za ordinarija nadbiskupije ili biskupije, za prelata nullius, za pomoćnog biskupa, za člana stolnog kaptola, za vikara stolne crkve, za člana biskupijskog ureda, za ravnatelja ili nastavnika biskupijskog uzgojnog zavoda samo takav duhovnik: a) koji je njemački građanin; b) koji ima svjedodžbu zrelosti, koja ga ovlašćuje na nauke na njemačkom sveučilištu; c) koji je svršio najmanje trogodišnji filozofsko-bogoslovski studij na kojem njemačkom državnom sveučilištu ili na kojem u čl. 12. naznačenom biskupskom sjemeništu ili na kojem papinskom sveučilištu u Rimu.

2. Po sporazumu između crkvene i državne vlasti može se o stupiti od potrepština navedenih u t. 1. sl. a), b) i c); napose može se priznati studij na kojem drugom sveučilištu s njemačkim nastavnim jezikom.

3. Najkasnije dvije sedmice pred imenovanjem člana stolnog kaptola ili ravnatelja ili nastavnika biskupijskog sjemeništa nadležna će crkvena vlast državnu vlast obavijestiti o toj namjeri i o

osobnim podacima (Personalien) dotičnog duhovnika, uzimajući kod toga napose u obzir alin. 1. ovoga člana, a po prilikama i alin. 2. člana 12.⁸ Umali nakon imenovanja privremenog administratora biskupije, odnosno prelature nullius, . pomoćnog biskupa i generalnog vikara prijaviti će se (Vladi) odnosno izvršeno imenovanje.

Čl. 10. 1. Dijecezanski biskupi i Prelat nullius tražiti će od duhovnika, kojima povjeravaju trajno župničku službu, da imaju svojstva naznačena u čl. 9. alin. 1. sl. a-c; a od drugih, koje će namjestiti u pastvi, barem svojstva naznačena u čl. 9. alin. 1. sl. a) i b). Za oba slučaja vrijedi čl. 9. alin. 2.

2. U slučaju trajne podjelbe župničke službe ima biskup odnosno prelat nullius umali iza izvršena imenovanja državnoj vlasti saopćiti osobne podatke o dotičnom duhovniku, napose obzirom na alin. 1. ovoga člana.

Čl. 11. Do novoga utanačenja, napose za slučaj da bude izdan zakon, što ga predviđa čl. 83. ustava Njemačke Države, izvršivati će kod t. zv. državnih patronata državna vlast prezentaciju samo po dogovoru sa biskupom ili prelatom nullius, prema naputku, što će sporazumno izraditi.

Čl. 12. 1. Za znanstveno izobražavanje duhovnika ostaju i dalje katolički bogoslovski fakulteti na sveučilištima u Breslau-u, Bonnu i Münsteru i na akademiji u Braunsbergu. Za njihov odnos prema crkvenoj vlasti mjerodavni su odnosni propisi statuta katoličkih bogoslovskih fakulteta u Breslau-u i u Bonnu.

2. Nadbiskup u Paderbornu te biskupi u Trieru, Fuldi, Limburgu i Osnabrücku ovlašteni su da imaju u svojim biskupijama sjemeništa za znanstveno izobražavanje duhovnika. Nastava u tim sjemeništimu odgovarati će i crkvenim propisima i njemačkoj bogoslovskoj sveučilišnoj nastavi. Spomenuti biskupi dostaviti će pruskom ministru za znanost, umjetnost i pučko izobražavanje statuta i nastavni plan sjemeništa. Za nastavnike u tim sjemeništimu imenovati će se samo duhovnici s takovom znanstvenom kvalifikacijom u dotičnoj struci, kakovo odgovara zahtjevima njemačkih sveučilišta.

Čl. 13. Ako bi u budućnosti nastale razlike u shvaćanju koje ustanove-nazočnog ugovora, ukloniti će ih stranke prijateljskim putem.

Čl. 14. 1. Ovaj ugovor, čiji njemački i talijanski tekst imaju jednaku vrijednost, ratificirati će se i ratifikacijone isprave što prije izmijeniti.

2. Kad ovaj ugovor stupi na snagu, gube snagu zakoni i naredbe, koje se protive njegovim odredbama.

⁸ Ovaj propis ne daje državnoj vlasti pravo na »Veto«. Vd. AAS. XXI, 533.